

# INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA TALABALARNING TAHLILIIY FIKRLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH

**Matyakubova Nilufar Karimberganovna**

Ish joyi Xorazm viloyati Osiyo Xalqaro Universiteti fizika fani o'qituvchisi

email matyakubovanilufar40@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22724772>

Qabul qilindi: 4-sentabr 2026-yil • Ma'qullandi: 11-sentabr 2026-yil • Nashr qilindi: 12-sentabr 2026-yil

## Annotatsiya

Maqolada integrativ yondashuv asosida oliy ta'lim muassasalari talabalarida tahliliy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish masalalari yoritilgan. Tahliliy fikrlash kompetensiyasining tarkibiy qismlari (kognitiv, operatsion, motivatsion, reflektiv) tahlil qilingan, fanlararo integratsiyaning ushbu kompetensiyani shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlari ochib berilgan. So'nggi ilmiy tadqiqotlar asosida integrativ yondashuvni amalga oshirishning didaktik shart-sharoitlari, metod va vositalari tizimlashtirilgan hamda ta'lim jarayonida qo'llash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

## Kalit so'zlar:

integrativ yondashuv, tahliliy fikrlash, kompetensiya, fanlararo integratsiya, talaba, oliy ta'lim, pedagogik texnologiya, tanqidiy fikrlash.

## Kirish

Zamonaviy jamiyatning axborotlashgan va tezkor rivojlanish sharoitida oliy ta'lim muassasalari oldida turgan asosiy vazifalardan biri — bo'lajak mutaxassislarda mustaqil fikrlash, murakkab va ko'p qirrali masalalarni tahlil qilish, ularni tizimli yondashuv asosida yechish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Zamonaviy pedagogika fanida tahliliy fikrlash alohida fan yoki mavzu doirasida emas, balki bir nechta fanlarning o'zaro bog'liqligi, ya'ni integratsiyasi asosida samaraliroq rivojlanadi, degan qarash tobora kuchayib bormoqda [2; 7].

Tahliliy fikrlash kompetensiyasi — talabaning ma'lumotni qismlarga ajratish, ular orasidagi sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash, tizimlashtirish, baholash va asoslangan xulosalar chiqarish qobiliyatini ifodalovchi integrativ shaxsiy-kasbiy sifat hisoblanadi. Ushbu kompetensiyaning tarkibiy qismlari sifatida kognitiv, operatsion, motivatsion va reflektiv komponentlar ajratib ko'rsatiladi, bu esa uni shakllantirish jarayonini ko'p bosqichli va murakkab pedagogik faoliyat sifatida qarashni taqozo etadi [4].

An'anaviy, fanlarni bir-biridan ajratilgan holda o'qitish tizimi talabalarda olingan bilimlarni amaliy vaziyatlarda bog'lash, turli sohalaridagi ma'lumotlarni qiyoslash va umumlashtirish imkoniyatini cheklaydi. Bu, o'z navbatida, tahliliy fikrlash kompetensiyasining yetarli darajada shakllanmasligiga olib keladi. Shu sababli so'nggi yillarda integrativ yondashuv — fanlararo bog'liqlikka asoslangan, bir butun pedagogik tizim sifatida tashkil etilgan ta'lim modeli — talabalar kompetensiyalarini, jumladan tahliliy fikrlashni rivojlantirishning samarali vositasi sifatida faol o'rganilmoqda [3; 5; 7].

Maqolaning maqsadi — integrativ yondashuv asosida talabalarning tahliliy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslarini tahlil qilish, ushbu jarayonni tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari va vositalarini tizimlashtirishdan iborat. Bunda quyidagi vazifalar belgilandi: tahliliy fikrlash kompetensiyasining mohiyati va tarkibiy

qismlarini aniqlash; integrativ yondashuvning pedagogik imkoniyatlarini ochib berish; integrativ yondashuvni amalga oshirishning didaktik shart-sharoitlari va metodlarini tizimlashtirish; olingan natijalar asosida amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

### **Tadqiqot metodologiyasi**

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi: mavzuga oid 2022–2026 yillarda chop etilgan mahalliy va xorijiy ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil va sintez qilish; integrativ yondashuv va tahliliy fikrlashni rivojlantirish bo'yicha turli mualliflar tomonidan taklif etilgan yondashuvlarni qiyosiy tahlil qilish; olingan ma'lumotlarni tizimlashtirish va umumlashtirish; integrativ yondashuvni amalga oshirish modelini ifodalashda pedagogik modellashirish metodidan foydalanildi.

Tadqiqotning empirik asosi sifatida [1; 3; 7] manbalarida keltirilgan tajriba-sinov natijalari, shuningdek [7] tadqiqotida taklif etilgan fanlararo integratsiyaga asoslangan model tahlil qilindi. Xorijiy ilmiy tajribani o'rganish uchun [4] va [6] tadqiqotlarida keltirilgan nazariy-empirik ma'lumotlardan foydalanildi. Manbalarni tanlashda ularning dolzarbligi (2022–2026 yillar), mavzuga mosligi va ilmiy-nazariy asoslanganligi mezon qilib olindi.

### **Natijalar va muhokama**

**Tahliliy fikrlash kompetensiyasining mohiyati va tarkibiy qismlari.** Tahliliy fikrlash kompetensiyasi zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ko'pincha murakkab, integrativ shaxsiy sifat sifatida talqin etiladi. Tleumuratova [4] tomonidan taklif etilgan yondashuvga ko'ra, ushbu kompetensiya to'rt asosiy komponentdan iborat: 1) kognitiv komponent — ma'lumotni tahlil qilish, taqqoslash, tizimlashtirish va umumlashtirish uchun zarur bilim va aqliy operatsiyalar majmui; 2) operatsion komponent — tahliliy faoliyatni amalga oshirish uchun zarur ko'nikma va malakalar (sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash, dalillarni baholash, xulosa chiqarish); 3) motivatsion komponent — talabaning tahliliy faoliyatga bo'lgan ichki ehtiyoji, qiziqishi va bunga tayyorligi; 4) reflektiv komponent — o'z faoliyati va fikrlash jarayonini kuzatish, baholash va tuzatish qobiliyati. Ushbu komponentlarning har biri alohida fan doirasida emas, balki turli fanlar mazmunidagi bilim va ko'nikmalarning o'zaro uyg'unlashuvi natijasida to'laqonli shakllanadi, bu esa integrativ yondashuvning ushbu jarayondagi ahamiyatini belgilaydi.

**Integrativ yondashuvning pedagogik imkoniyatlari.** Askarova [2] integrativ yondashuvni ta'lim jarayonida fanlararo bog'liqlikni ta'minlash, talabalarga bilimlarni yaxlit tizim sifatida egallash imkonini beruvchi pedagogik strategiya sifatida ta'riflaydi. Mazkur yondashuv doirasida talaba bir fan doirasida olingan bilimni boshqa fan kontekstida qo'llash, turli manbalardan olingan ma'lumotlarni qiyoslash va ular asosida yangi bilim hosil qilish imkoniyatiga ega bo'ladi — bu esa bevosita tahliliy fikrlashning asosiy mexanizmlaridan biridir.

Xusanova [7] tadqiqotida fanlararo integratsiyaga asoslangan fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish modeli taklif etilgan bo'lib, unda integratsiya uch darajada — mazmuniy (fanlar mazmunini uyg'unlashtirish), protsessual (o'qitish metodlari va shakllarini birlashtirish) va natijaviy (kutilayotgan kompetensiyalarni yagona tizimga birlashtirish) darajada amalga oshirilishi tavsiya etilgan. Tajriba-sinov natijalari ushbu modelning ta'lim oluvchilar fikrlash darajasini oshirishda yuqori samaradorligini tasdiqlagan.

Xalqaro tajribada ham integrativ yondashuv tahliliy fikrlashni rivojlantirishning samarali vositasi sifatida tan olingan. Wang va boshqalar [6] tomonidan 1996–2023 yillardagi 21 ta tadqiqotni qamrab olgan tizimli tahlilda ta'kidlanishicha, muammoga asoslangan o'qitish va integrativ mazmundagi topshiriqlar tahliliy fikrlashni shakllantirishda an'anaviy, fan bo'yicha izolyatsiyalangan metodlarga nisbatan sezilarli darajada samaraliroq natija bermoqda. Shu bilan birga, mualliflar bu yo'nalishdagi tadqiqotlarning 2020-yildan so'ng keskin ko'payganini, biroq aksariyat ishlarining mahalliy kontekst bilan chegaralanganini qayd etadilar, bu esa mavzuning yanada chuqur va tizimli o'rganilishini taqozo etadi.

**Integrativ yondashuvni amalga oshirishning didaktik shart-sharoitlari va metodlari.** O'tkazilgan tahlil integrativ yondashuv asosida tahliliy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning quyidagi didaktik shart-sharoitlarini ajratib ko'rsatish imkonini beradi: ta'lim mazmunini fanlararo bog'liqlik asosida loyihalashtirish, ya'ni turli fanlarning umumiy tushuncha va muammolarini birlashtirgan integrativ mavzu va modullarni joriy etish; muammoli-

izlanuvchanlik, loyiha asosidagi va keys-stadi (case-study) metodlarini faol qo'llash, bular talabani tayyor bilimni qabul qiluvchidan mustaqil tahlil va xulosa chiqaruvchi subyektga aylantiradi; interfaol metodlar — munozara, debat, 'aqliy hujum', klaster va boshqa tanqidiy-tahliliy fikrlashni rag'batlantiruvchi usullardan foydalanish [1]; formativ baholash va portfolio tizimidan foydalanish, bu talabani tahliliy faoliyat jarayonini kuzatish va uning rivojlanish dinamikasini baholash imkonini beradi; o'qituvchining o'zi ham fanlararo kompetensiyaga ega bo'lishi, chunki integrativ ta'limni samarali tashkil etish ko'p jihatdan pedagogning tayyorgarlik darajasiga bog'liq.

Quyida tahliliy fikrlash kompetensiyasining tarkibiy qismlari va ularni rivojlantirishga yo'naltirilgan integrativ metod hamda kutilayotgan natijalar o'rtasidagi bog'liqlik 1-jadvalda keltirilgan.

*1-jadval. Tahliliy fikrlash kompetensiyasi komponentlarini integrativ yondashuv asosida rivojlantirish*

| Komponent   | Integrativ metod / vosita                                            | Kutilayotgan natija                                            |
|-------------|----------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|
| Kognitiv    | Fanlararo integrativ mavzu va modullar, muammoli vaziyatlar          | Ma'lumotni tahlil qilish va tizimlashtirish ko'nikmasi         |
| Operatsion  | Loyiha metodi, keys-stadi (case-study), tadqiqot topshiriqlari       | Sabab-oqibat bog'liqligini aniqlash, xulosa chiqarish malakasi |
| Motivatsion | Munozara, debat, 'aqliy hujum' usullari                              | Tahliliy faoliyatga ichki ehtiyoj va qiziqishning shakllanishi |
| Reflektiv   | Formativ baholash, portfolio, o'z-o'zini tahlil qilish topshiriqlari | O'z fikrlash jarayonini kuzatish va baholash qobiliyati        |

Komiljonova [3] tomonidan keltirilgan amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, integratsiyalangan ta'lim texnologiyalarini joriy etish talabalarning nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash, turli fanlardan olingan ma'lumotlarni bog'lash va asoslangan qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini sezilarli darajada yaxshilagan. Shunga o'xshash natijalar Umarov [5] tomonidan falsafa ta'limi misolida ham qayd etilgan — falsafiy-mantiqiy bilimlarning pedagogik fanlar bilan integratsiyasi bo'lajak o'qituvchilarda mantiqiy va tahliliy fikr yuritish madaniyatini shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Ablakulov [1] tadqiqotida esa interaktiv metodlarning (munozara, klaster, kichik guruhlarda ishlash) talabalarda tanqidiy-tahliliy fikrlashni shakllantirishdagi o'rni alohida ta'kidlangan.

O'rganilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tahliliy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishda integrativ yondashuvning samaradorligi bir qancha omillarga bog'liq: integratsiyaning mazmuniy chuqurligi, qo'llaniladigan metodlarning interfaol xususiyati, baholash tizimining tahliliy faoliyatni aks ettira olishi va o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi. Shu bilan birga, ko'pchilik tadqiqotlar (jumladan [1; 2; 3; 5; 7]) asosan alohida fan yoki ta'lim bosqichi doirasida olib borilgan bo'lib, integrativ yondashuvni oliy ta'limning barcha bosqichlarini qamrab oluvchi yagona tizim sifatida joriy etish masalasi hali to'liq yechimini topmagan. Bu esa kelgusi tadqiqotlar uchun dolzarb yo'nalish bo'lib qolmoqda.

### Xulosa

O'tkazilgan tahlil natijasida shuni xulosa qilish mumkin: integrativ yondashuv talabalarda tahliliy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning samarali va zamonaviy vositasi hisoblanadi. Ushbu kompetensiyaning kognitiv, operatsion, motivatsion va reflektiv komponentlari fanlararo bog'liqlik sharoitida, ya'ni turli fanlar mazmuni va metodlarining uyg'unlashuvi orqali yanada samarali shakllanadi.

Integrativ yondashuvni amaliyotga muvaffaqiyatli joriy etish uchun ta'lim mazmunini fanlararo asosda qayta ko'rib chiqish, muammoli-izlanuvchanlik va interfaol metodlarni kengroq qo'llash, formativ baholash tizimini takomillashtirish va o'qituvchilarning fanlararo kompetensiyasini oshirish zarur. Kelgusida integrativ yondashuv asosida tahliliy fikrlash

kompetensiyasini rivojlantirishning aniq diagnostik mezonlari va yaxlit pedagogik texnologiyasini ishlab chiqish alohida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'ladi.

### Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ablakulov, I. Sh. (2025). Zamonaviy ta'limda talabning tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish. *Journal of Universal Science Research*.
2. Askarova, Z. N. (2025). Pedagogical Possibilities of the Integrative Approach in Education. *Oriental Journal of Education* 5(6): 113–121.
3. Komiljonova, G. N. (2025). Integratsiyalangan ta'lim orqali talabalar kompetensiyalarini rivojlantirish. *Modern Educational System and Innovative Teaching Solutions* 2(2): 260–265.
4. Tleumuratova, N. M. (2026). Development of Analytical Thinking in Students: Criteria, Indicators and Levels of Development in Modern Education. *American Journal of Social and Humanitarian Research* 7(6): 124–133.
5. Umarov, E. T. (2025). Falsafa ta'limi asosida bo'lajak pedagoglarda mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishning metodik jihatlari. *FarDU. Ilmiy xabarlar* 31(5): 12–15.
6. Wang, M., Mohd Matore, M. E. E., Rosli, R. (2025). A systematic literature review on analytical thinking development in mathematics education: trends across time and countries. *Frontiers in Psychology* 16: 1523836.
7. Xusanova, M. S. (2026). Fanlararo integratsiya asosida o'quvchilarning ijtimoiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish modeli. *Ilm Fan Xabarnomasi* 12(1): 320–325.

### Аннотация.

В статье рассматриваются вопросы развития компетенции аналитического мышления у студентов высших учебных заведений на основе интегративного подхода. Проанализированы структурные компоненты компетенции аналитического мышления (когнитивный, операциональный, мотивационный, рефлексивный), раскрыты педагогические возможности междисциплинарной интеграции в формировании данной компетенции. На основе анализа современных исследований систематизированы дидактические условия, методы и средства реализации интегративного подхода, разработаны практические рекомендации по их применению в образовательном процессе.

### Ключевые слова:

интегративный подход, аналитическое мышление, компетенция, междисциплинарная интеграция, студент, высшее образование, педагогическая технология, критическое мышление.

### Abstract.

The article examines the development of students' analytical thinking competence in higher education institutions based on an integrative approach. The structural components of analytical thinking competence (cognitive, operational, motivational, reflective) are analyzed, and the pedagogical potential of interdisciplinary integration in forming this competence is revealed. Based on an analysis of recent research, the didactic conditions, methods and tools for implementing the integrative approach are systematized, and practical recommendations for their application in the educational process are developed.

### Keywords:

integrative approach, analytical thinking, competence, interdisciplinary integration, student, higher education, pedagogical technology, critical thinking.